

УДК 39:615.89(477.54/.62)“18/19”

С. М. Швидкий

ЛІКУВАЛЬНІ ЗАМОВЛЯННЯ В ЕТНОМЕДИЦИНІ НАСЕЛЕННЯ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Досліджується один із найбільш поширених магічних методів лікування населення Слобідської України ХІХ – початку ХХ ст. – замовляння, які були активним складником народної традиції населення. У статті ми констатуємо, що більшість замовлянь як елемент архаїчної духовної культури посідають окреме місце серед фольклорних жанрів. Вони досить різноманітні за формою. Ми зазначаємо, що у багатьох текстах замовлянь Слобідської України ХІХ – початку ХХ ст. виразно виступають елементи давніх язичницьких вірувань. За своїми функціями замовляння можуть розглядатися саме як язичницькі молитви. Значна кількість текстів замовлянь відображають народні уявлення про хвороби та методи їх лікування.

Ключові слова: замовляння, лікувальна магія, вірування, уявлення.

У медичній культурі багатьох народів магічні методи лікування посідали досить вагоме місце. Їх застосовували водночас з ліками рослинного, тваринного й мінерального походження, які взаємодоповнювали лікувальний ефект.

З усіх видів лікувальної магії, без сумніву, заслуговує на окрему увагу науковців вербальна, бо саме її вважають найпоширенішою й найдавнішою в усіх слов'ян. В українців, як зазначав Хв. Вовк, вона (вербальна магія – С. Ш.) так само “мала головну силу” [1, с. 186]. За свідченням Б. О. Рибаківа, замовляння своїм корінням сягають первіснообщинного ладу [2, с. 138]. Були спроби пов'язати з магією появу давньогерманських рунічних написів. Ці спроби піддавали критиці, проте на користь такого припущення можуть свідчити не лише наявність серед рунічних текстів заклинань, а й етимологія [3, с. 517]. Деякі дослідники акцентують на зв'язку замовлянь з давніми міфами [4, с. 450], а також на їхній особливій ролі як “найважливішого джерела для реконструкції основоположних координат міфопоетичного світу, зокрема хронотопу самого міфа (тобто властивого міфу способу засвоєння просторово-часової єдності)” [5, с. 451].

Переважає кількість українських замовлянь, збережених дотепер – це явище тієї духовної епохи, коли людина вже переходила від усвідомлення всеєдності буття до усвідомлення власної індивідуальності й унікальності як людини [6, с. 19]. Тексти замовлянь ілюструють одночасне обожнення рослин і богів, а вихід з хаосу розуміють як вихід у світ, регульований богами, зазвичай добрими. Віра в те, що злі сили можуть обрати своєю жертвою не плем'я, а саме конкретну людину, та ще й таку, яка не порушувала власними діями світового порядку, засвідчує, що людина вже вийшла із стадії повного підкорення себе племінній організації та звичаям. Саме в цей час, на думку В. Ятченка, і виникли українські замовляння [7, с. 20].

У найдавніших пластах автор замовляння відчував себе якщо ж не рівноправним, то співучасником у боротьбі зі злом і добрими світовими силами. Одухотворений цим, він викликає злі сили на двобій, у якому допомагавсвітовий порядок. Подібне спостерігаємо, коли знахар “бере в союзники” Ісуса, Бога, Матір Божу, які є власне втіленням сил Добра: “Ішла Божія Мати золотим мостом, за нею Ісус Христос, да питається: “Куди Ти йдеш?” А вона каже: “Іду до народженого, молитвенного, хрещеного. – пристріту одмовляти. Пристріт, пристріти, уїд, уїдище визиваю тебе, викликаю тебе, висилаю тебе, вимовляю тебе, тут тобі не бути, червоної крові не пити, жовтої кости не їсти, рабу Божому (ім'я) народженому, молитвенному, хрещеному, не пудити. – Іди собі на пущі, та на нетри, та на сухі ліси, на степи далекі, де люди не ходять, де собаки не брешуть, де півні не співають, куди людський голос не заходить” [8, с. 6].

Зовсім іншу позицію, інший спосіб світосприймання й дії репрезентують пізніші замовляння й заклинання. Істотно, що такі замовляння транспоновані молитву, під час якої людина просить (не закликає) Бога змилюватися й допомогти. Головною дійовою особою вже є не людина, а Бог, який за власною волею може допомогти чи відмовити людині, яка з посередника перетворюється лише напрохача: “Земле земська, водо річкова, а на Землі світ, а в світі люди, великі й малі. Допоможи, Господи, ангела достать – забрать слід раби Божої (ім'я). Стиши, Господи, Землю й Небо, дастиши в моєму тілі й душі мій біль. Микола Угодничку, донеси молитву мою до Бога” [9, с. 20].

Адресоване до них прохання нерідко висловлюють у формі категоричної вимоги чи заборони, і таким виразно імперативним спрямуванням замовляння відрізняються від християнських молитов, що з'явилися значно пізніше за них як жанру і, вочевидь, на їх підґрунті.

Подібні замовляння окреслюють іншу конфігурацію розуміння природи, людини, світу, а також причин, мотивів і наслідків світових процесів. Отже, і первинний текст замовлянь, який дещо змінювався, поступово повністю втрачав своє смислове навантаження, перетворюючись на рудимент у власному, хоч зовсім видозміненому вигляді [10, с. 21].

У ХІХ – початку ХХ ст. численні замовляння були складником народної традиції населення Слобідської України. Обмежена група лікувальних замовлянь і замовляння, пов'язані з господарським життям, виявилися досить мобільними й збереглися в активному використанні довше за інші жанри усної народної традиції, що мають магічну функцію. Соціально-культурні й економічні чинники загальмували подальший розвиток цього фольклорного жанру (замовляльний репертуар дегенерував і почав зникати до другої половини ХІХ ст. – початку активного збирання фольклору). Як елемент архаїчної духовної культури

замовляння посідають окреме місце серед інших фольклорних жанрів. Замовляння, різноманітні за формою, формувалися впродовж тривалого періоду. Вони, як фольклорний жанр, перебували у динамічному процесі розвитку: поповнювалися новими формальними прийомками й окремими видами, які поширювалися чи, навпаки, забувалися. Щодо конкретних підвидів, то так само відбито динамічні риси: частина раніше сформованих замовлянь зникла, змінила функцію чи опинилася на периферії. Замість них і водночас з ними спостерігаємо формування нових різновидів. Замовляння, що набули широкого вжитку, зазнали змін від різнобічного розвитку до занепаду.

За давніми світоглядними уявленнями народу замовляння втрачало силу, коли щось забувається чи змінюється в давно усталених формулах. На жаль, такі формули знахарі переказували дуже неохоче [11, с. 186]. Як зазначав В. Бабенко, не всі знахарі погоджувалися проголошувати під запис своєї шептання, щоб не втратити своєї чудодійної сили лікування [12, с. 134]. Завдяки саме такій ознаці, як усталеність формули, чимало замовлянь збереглося у своїй первісній формі. Замовляння за багатьма ознаками – це своєрідний та архаїчний фольклорний жанр. Функції замовлянь суто прагматичні, утилітарні, засновані на вірі в силу магічної дії проголошеного слова, їх промовляли з метою досягти того чи того конкретного результату: вилікувати хворого, домогтися взаємності в коханні, викликати дощ, відвернути град тощо.

У багатьох замовляннях слобожани зверталася за допомогою до небесних світил, води, землі – як сил, здатних протидіяти лихові, хворобам, зцілити недугу.

Місяць і зорі користувалися особливою повагою, пошаною у слобожан. У народній традиції вони завжди викликали і жах, і благоговіння, з ними було пов'язано й багато подій у житті людини, завжди до них зверталися під час лікування хвороб.

При зціленні багатьох недуг зверталися до місяця. Особливу прихильність у слобожан викликав саме молодий місяць, він вселяв надію на зцілення туберкульозу, зубного болю, ревматизму та інших захворювань: “Молодиче, молодиче, чи був ти в старого, чи болять зуби у мертвого? Як у мертвого не болять, то так і у (ім'я) не боліли і не щеміли, і закам'яніли” [13, с. 37]. Вважали, що поява на небі молодика автоматично підсилює магічну силу слова [14, с. 29].

М. Новикова стверджує, що “особливе значення у замовляннях має зв'язок місяця із світом мертвим. У язичницькому космосі мертві – не “поза світом”, а в “іншому світі” стосовно живих, неперехідної границі між світами тут немає” [15, с. 201]. Періоди народження нового місяця вважали часом активізації нечистої сили, а тому й підвищена дієвість демонічних сил відбувається залежно від положення місяця на небі, а особливо на “молодика”, коли вони святкують народження свого світила. Так, за народними повір'ями, “кожного нового місяця потопельники припливають до того місця, де хто потонув, і купаються при сяйві місяця” [16, Кн. 1, с. 209]. Саме в цей час не радили ходити близько біля води [17, с. 62], бо “як місяць в серп, то чарівниці йдуть на границі” [18, с. 47]. Українці вважали, що “кожного нового місяця сходять си упирі і відьми на свій сейм” [19, Т. 2, с. 105]. Відомим було повір'я, що положення місяця на небі могло впливати й на зовнішній вигляд міфологічного персонажа. Аргументуючи таку думку російський дослідник С. В. Максимов зауважував, що ніколи не помираючи, при народженні нового місяця водяники й самі виглядають молодшими, а на старому місяці перетворюються на дідуганів [20, с. 321].

Аби позбутися зубного болю, слобожани зверталися до місяця. Зцілення могло відбутися лише тоді, коли він був “молодим”: “Молодий молодиче! Тобі в сповні, мені в здоров'ї. – Єсть у нас три царі: один небесний, другой – земний, а третій – у лісі. – Як зійдуться вони землі межувать, тоді в народженого, молитвеного (ім'я) зуби заболять” [21, с. 2]; “Молодиче, молодиче, чи був ти в старого, чи болять зуби у мертвого? Як у мертвого не болять, то так і у (ім'я) не боліли і не щеміли, і закам'яніли” [22, с. 37]; “Місяць на небі, риба в воді, медвідь в лісі, комарь на криші. Як січетири братії вмісті сойдуться, тоді у молитвеного, хрещеного раба Божого (ім'я) будуть зуби боліти. Нехай вони заніміють, закаменіють, затвердіють на віки віків” [23, с. 2].

Схожі вірування в “животворну силу” місяця зафіксовані в інших регіонах України, зокрема на Львівщині до нього зверталися з проханням про здоров'я: “Месяце на нове, нам на здорове, ворогам на без голове” [24, с. 54]; “Місяць на небі, заїць у дебрі, а струг у воді. Коли всі вони втрюх зійдуться, то аби тоді мала моці хвороба лише”, “Молодиче-молодиче, поздоровляю тебе з нове, а мені щастя і здоров'я” [25, с. 74]. “Твої ріжки вгору, а мені здоров'я в руки й ноги” [26, с. 233]. Українці Житомирщини вважали: “Щоб гроші були – побачиш молодика, побрязкай в кишені, а ще й поплюй на копійку, та й у кишеню, щоб зав'язувалося, як в'яжеться місяць, щоб гроші зав'язувались, прибували...” [27, с. 4]. У ці дні намагалися не ходити з порожнім гаманцем – бо весь місяць порожнім буде [28, с. 145]. Місяць – магічна астральна сила, повновладний “володар нічного світу”. У деяких замовляннях акцентовано на його царственості: “Місяцю молодий! Було вас три царі: одін царь земной, другой – небесний, третій – водяной...” [29, с. 2].

У замовляннях слобожани місяць номінують Володимиром, Аврамом, Адамом, тобто узвичаєними для народної словесності поетичними порівняннями: “Місяцю-Адаме, ім'я тобі Авраме! Дай тіла на ті кості; а як не даси, то прийми моці!” [30, с. 31]; “Молодий ти місяць, Володимирь...” [31, с. 861], “Місяце Адаме! Був на тім світі...” [32, с. 192].

В ієрархічній системі небесних світил особливе місце посідали зорі. Звертаючись до них, найчастіше просили забрати безсоння й дати сон: “Зарязарніца, красная дівиця: заряраня, заря пізня, возьми мої крикливці і мої сонливці, понеси у чисте поле, у темні ліса. Там вам не гуляти і розкошувати, новородженному, хрещенному і молитвянному младенцю (ім'я) спати” [33, с. 492]; “Воімя Оця і Сина, і Святого Духа амінь. Не я помогаю, сам Господь помогає. Заря, зарніця, красна дівиця: заряраня, заря пізня, возьми мої крикливці і сонливці, понеси у чисте поле, у темні ліса. Там вам не гуляти і розкошувати, новонародженному, хрещеному і молитвянному младенцю (ім'я) спати” [34, с. 492].

Вода з найдавніших часів мала неабияке значення для лікувальної магії. Це зумовлено тією роллю, яку вона відігравала в житті народу, її різноманітними властивостями. По-перше, цілюща, животворна сила, підвалина всього живого на землі, по-друге – грізна, руйнівна стихія. Але основне її призначення вбачали у зціленні хворого, а тому вона часто фігурує в текстах замовлянь, напр.: “Вода бігуча, вода котюча і вода Іорданська береги потопила і луги поломила, народженому, молитвяному, хрещеному (ім’я) уроки отходила, а уроки водяні, вітряні і прорізні. Во віки віков. Амінь” [35, с. 35]; “Помагаєш ти, вода явлена, очищаєш ти, вода явлена, і луги, берега і середину! Очищай ти, вода явлена, народженого від призору продуманого, погаданого, вітряного, водяного, вітряного, жіноцького, парубоцького, дівоцького!” [36, с. 56].

Позитивні витоки має й земля, вона – один із значних елементів просторового коду замовлянь. А. Ветухов репрезентував лікувальну формулу, яка генетично походить з обряду каяття землі: “Вибач мені, матінко земля, у чому згрішив; – каже людина, нахилиючись до землі й випрямляючись у такий спосіб від вивиху” [37, с. 96]; “Здоров земля Титяно, а вода Оляно! Благослови мене, Господи, водиці набрати рабу Божому (...)” [38, с. 193]

Звертання до тварин притаманні всім слов’янським традиціям. Зазвичай замовляння промовляють, коли побачать журавля, упіймають рака, крота, коли приходять до курника, реально присутні ті персонажі, до яких звертається хворий чи знахар. Щоб виликвати безсоння (“нішниця”, “мишниця”) в дітей, увечері їх несли до курника й зверталися до курей. Звертання до цих домашніх птахів, на нашу думку, зумовлене їхньою фізіологічною особливістю: до курника вони заходили ще до сутінок, тобто вони раніше за всіх тварин “лягали спати”. Отже, людське спостереження створила відповідний ореол навколо птахів-цілителів: “Чорні кури, білі кури, зозулясті кури і семеністі і сідласті, возьміте крикливця, плаксивця, і подумані, і погадані, і помислені, наслані, переслані, і сонцеві, і дощеві, і вітряні, тут тобі не стояти, щирого серця не тоншити, жовтої кости не ломити, піди собі де гілля неділя, де гуси не ходять, де людський глас не заходе. Кури, куриці, візьміть от хрещеної, молитвенної (ім’я нішниця)” [39, с. 36]; “Добрий вечір кури! Прийшли до вас с крикливцями-плаксивцями, с нішнівцями, с бізсонницями (...). Дайте нам сон зо всіх 4-х сторін. Рабу Божому (такому-то). Ночу півням співати, а дитяти спати” [40, с. 140]. У разі лікування пліснявки зверталися до свиней: “Вацю, свині, до корита, жаби до болота, а пліснявки з рота” [41, с. 191]. Хворі на лихоманку намагалися віддати її раку: “Пливи, раче, за водою, бери тряцю за собою” [42, с. 79].

При лікуванні зубного болю зверталися до хробака, який, за народними уявленнями, точить зуб, напр.: “У неділю рано ішли люде до церкви, а з церкви – додому, випадайте, черві, до долу” [43, с. 15].

У багатьох замовляннях слобожани зверталися безпосередньо до хвороби: “Бишиха, бишище, болячка, болячище, Нежить, нежитище!” [44, с. 36]; “Лишай, лишай! З лайном змішай; на сучці присне, а цуцик злиже” [45, с. 861]; “Каженка, каженка, пойді ти до води, кого встретиш, того і нападі” [46, с. 1]; “Пристріт, пристрітище, уйді, уйдідище...” [47, с. 6]; “Сояшниця, соняшниця...” [48, с. 135]; “Уроки, урочища...” [49, с. 137]; “Гризь, гризь, подумана, погадана...” [50, с. 87]. Іноді зверталися не до хвороби, а до хворого органу, частини тіла, до крові, яку не можуть зупинити: “Крово, крово! Що тому чоловікові буде, що в неділю стружку струже? – Оте й тобі буде, як не перестанеш” [51, с. 34].

Провідними персонажами, які допомагали подолати недуги виступали Бог, Божа Матір, християнські святі. Це підтверджує тезу про значний уплив на них християнства. У замовляннях наявний усталений порядок переліку цих образів залежно від їх ієрархічного статусу: “Господи, поможи от крові шептати...” [52, с. 35]; “Господи, милостивий, довготерпеливий, многомилостивий” [53, с. 186]; “Присвятая Богородиця, великаяпомошница, св. Миколай угодник, скорий поморник, святіі апостоли, станьте на помочі. Київські, Охтирські, Печерські, Святогорські, св. Митрофан Вороніжський, великий помошнику. Матерь Божа двохручна, трехручна, поможите, благословите од усякойболізі, от уроків (...)” [54, с. 35].

Велика група текстів містить звертання до міфологічних персонажів, які, за народними уявленнями, спричиняють у дітей плач, безсоння: “Крикливиці, плаксивиці денні, ношні і полуношні! Ідіть ви за димами за буйними вітрами, відкіль сонце не сходить і людський глас не доходить” [55, с. 135]; “Ви крикливці, ви плаксивці, підіть у верх, а на мою дитину пішли, Господи, сон да дрімоти” [56, с. 3].

Замовлянням властива діалогічність, яка дає змогу відобразити не лише сам процес зцілення від певної хвороби, а й усіх учасників цього дійства: “Ішла Божія Мати золотим мостом, за нею Ісус Христос, да питається: “Куди Ти йдеш?” А вона каже: “Іду до народженого, молитвенного, хрещеного. – пристріту одмовляти”. – Пристріт, пристрітище, уйді, уйдідище визиваю тебе, викликаю тебе, висилаю тебе, вимовляю тебе, тут тобі не бути, червоної крові не пити, жовтої кости не їсти, рабу Божому (ім’я) народженому, молитвенному, хрещеному, не пудити. – Іди собі на пущі, та на нетри, та на сухі ліси, на степи далекі, де люди не ходять, де собаки не брешуть, де півні не співають, куди людський голос не заходить” [57, с. 6]; “Місяце Адаме! Був на тім світі? – Був. – Бачив мертвих людей? – Бачив. В їх зуби болять? – Не болять. – Так шоб і в раба божого не боліли, не щиміли, а як у каміні стриміли...” [58, с. 192].

Щоб забезпечити, захистити людину від хвороби, у замовляннях іноді створюються ситуації, які лише в нереальному світі можуть зреалізуватися: “Місяць на небі, риба в воді, медвідь в лісі, комарь на криші. Як сії чотири братії вмісті сойдутся, тоді у молитвенного, хрещеного раба Божого (ім’я) будуть зуби боліти. Нехай вони занімють, закаменіють, затвердіють на віки віків” [59, с. 2]; “Звір у полі, камінь у морі, а місяць на небі (...) Коли ці три брати зійдуться, тоді у новорожденного, хрещеного (ім’я) зуби болітимуть” [60, с. 37].

Отже, вербальний різновид магії в системі народної медицини слобожан посідає значуще місце. У численних текстах замовлянь відбито народні уявлення про хвороби та методи їх лікування.

Джерела та література

1. Вовк Хв. Студії з української етнології та антропології / Федір Кіндратович Вовк. – Київ: Мистецтво, 1995. – 336 с.
2. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси / Борис Александрович Рыбаков. – М.: Наука, 1987. – 782 с.

3. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Перевод с немецкого и дополнения члена-корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева / Под редакцией и с предисловием проф. Б. А. Ларина. Издание второе, стереотипное в 4 томах. – М.: Прогресс, 1987. – Т. 3. – 832 с.
4. Топоров В. Н. Заговоры и мифы // Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т./ Гл. ред. С. А. Токарев. – М.: Сов. Энциклопедия, 1992. – Т. 1. – С. 450 – 451.
5. Топоров В. Н. Заговоры и мифы // Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т./ Гл. ред. С. А. Токарев. – М.: Сов. Энциклопедия, 1992. – Т. 1. – С. 450 – 451.
6. Ятченко В. Замовляння та їх значення для вивчення ментальності українців // Народна творчість та етнографія. – 1996, №1. – С. 15 – 21.
7. Ятченко В. Замовляння та їх значення для вивчення ментальності українців // Народна творчість та етнографія. – 1996, №1. – С. 15 – 21.
8. Ветухов А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухов. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
9. Ятченко В. Замовляння та їх значення для вивчення ментальності українців // Народна творчість та етнографія. – 1996, №1. – С. 15 – 21.
10. Ятченко В. Замовляння та їх значення для вивчення ментальності українців // Народна творчість та етнографія. – 1996, №1. – С. 15 – 21.
11. Вовк Хв. Студії з української етнології та антропології / Федір Кіндратович Вовк. – Київ: Мистецтво, 1995. – 336 с.
12. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края / Бабенко В. А. – Екатеринославль: Типография Губернского Земства, 1905. – 144 с.
13. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
14. Забылин М. Русский народ: его обычаи, обряды, предания, суеверия, поэзия / Михаил Иванович Забылин. – М., 1880. – 495 с.
15. Новикова М. П. Коментар // Українські замовляння. – К.: Дніпро, 1993. – С. 199 – 305.
16. Чубинський П. Мудрість віків: (Укр. Народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського): У 2 кн.: - К.: Мистецтво, 1995. – Кн. 1. – 224 с., Кн. 2. – 224 с.
17. Парсамов С. С. Демонология водной стихии. “Хозяева воды в фольклоре” / Сергей Суменович Парсамов. – Кировоград: Издательство КГПИ, 1995. – 395 с.
18. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Матвій Терентійович Номис. – СПб., 1864. – 304 с.
19. Гнатюк В. М. Знадоба до української демонології. Т. 1-2. // Етнографічний збірник. – Т. 33-34. – Львів, 1912. – 461 с.
20. Максимов С. В. Куль хлеба. Нечистая, неведомая, крестная сила / Сергей Васильевич Максимов. – СПб., 1873. – 670 с.
21. Ветухов А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухов. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
22. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
23. Ветухов А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухов. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
24. “Там на горі кінь турецький”. Пісні, новели, легенди, народна медицина, вірування. Записано А. Веретельником на Львівщині (1901–1902 рр.). – Ф. 28 – 3. В. М. Гнатюк. – Од.зб. 167. – 126 арк.
25. “Там на горі кінь турецький”. Пісні, новели, легенди, народна медицина, вірування. Записано А. Веретельником на Львівщині (1901–1902 рр.). – Ф. 28 – 3. В. М. Гнатюк. – Од.зб. 167. – 126 арк.
26. Полісся України. Матеріали історико-етнографічного дослідження. – В. 1. Київське Полісся. – Львів: Інститут народознавства НАНУ, 1997. – 358 с.
27. Кравченко В. Звичаї в с. Забрідді та по деяких інших недалеко від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині / Василь Григорович Кравченко. – Житомир, 1920. – 160 с.
28. Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження / Відпов. Редактор В. Борисенко. – К.: Родовід, 1997. – 384 с.
29. Ветухов А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухов. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
30. Максимович М. Дні та місяці українського селянина / Упоряд., пер. з рос. В. Гнатюка. – К.: Обереги, 2002. – 189 с.
31. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
32. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
33. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
34. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
35. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
36. Українські чари / Упоряд. О. М. Таланчук. – К.: Либідь, 1994. – 96 с.
37. Ветухов А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухов. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
38. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
39. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
40. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края / Бабенко В. А. – Екатеринославль: Типография Губернского Земства, 1905. – 144 с.
41. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
42. Даль В. И. О поверьях, суевериях и прерассудках русского народа / Владимир Иванович Даль. – СПб. Издательство “Литера”, 1996. – 480 с.

43. Зеленин Д. К. Табу слов у народов Восточной Европы и Северной Азии. Запреты в домашней жизни / Дмитрий Константинович Зеленин. – М., 1929. – 166 с.
44. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
45. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
46. Вовк Хв. Студії з української етнології та антропології / Федір Кіндратович Вовк. – Київ: Мистецтво, 1995. – 336 с.
47. Ветухова А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухова. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
48. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края / Бабенко В. А. – Екатеринославль: Типография Губернского Земства, 1905. – 144 с.
49. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края / Бабенко В. А. – Екатеринославль: Типография Губернского Земства, 1905. – 144 с.
50. Українські чари / Упоряд. О. М. Таланчук. – К.: Либідь, 1994. – 96 с.
51. Українські чари / Упоряд. О. М. Таланчук. – К.: Либідь, 1994. – 96 с.
52. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
53. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края / Бабенко В. А. – Екатеринославль: Типография Губернского Земства, 1905. – 144 с.
54. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
55. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края / Бабенко В. А. – Екатеринославль: Типография Губернского Земства, 1905. – 144 с.
56. Ветухова А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухова. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
57. Ветухова А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухова. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
58. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
59. Ветухова А. В. Из этнографических материалов по Харьковской губернии/ Алексей Васильевич Ветухова. – Харьков: Тип. Печатное дело, 1905. – 7 с.
60. Иванов В. В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края/ В. В. Иванов. – Харьков: Издание Харьковского Губернского Статистического Комитета, 1898. – Т. 1. – 1012 с.

Shvydkyj S. M. Medical charms in ethnomedicine of Sloboda Ukraine people in XIXth and early XXth century.

Charms (that were active component of people folk traditions) as a one of the most common magic treatments of population of Sloboda Ukraine in XIX th and early XX th century are researched in the article. We state in this article that most archaic charms as an element of archaic spiritual culture occupy a special place among folk genres. They are very diverse in form. We point out that the charms in texts of Sloboda Ukraine in XIX th and early XX th century have clear elements of ancient pagan beliefs. According to their functions the charms can be considered as pagan prayer. A large number of texts of charms reflect people's understanding of the disease and methods of treatment.

Key words: charms, medical magic, beliefs, imaginations.

Швидкий С. Н. Лечебные заговоры в этномедицине населения Слободской Украины XIX – начала XX ст.

Исследуется один из наиболее распространенных магических методов лечения населения Слободской Украины XIX – начала XX ст. – заговоры, которые были активной составной народной традиции населения. В статье мы констатируем, что большинство заговоров как элемент архаической духовной культуры занимает отдельное место среди фольклорных жанров. Они очень разные по форме. Мы акцентируем, что во многих текстах заговоров Слободской Украины XIX – начала XX ст. выразительно выступают элементы языческих верований. По своим функциям заговоры можно рассматривать именно как языческие молитвы. Многие тексты заговоров отображают народные представления о болезнях и методах их лечения.

Ключевые слова: заговоры, лечебная магия, верования, представления.